

Brocki, Zygmunt

"Rodowe nazwy miejscowe Wielkopolski, Małopolski i Mazowsza", Hubert Górniewicz, Gdańsk 1968 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 3, 470-471

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Niezależnie od tego, czy się prozycja etymologiczna prof. Rosponda przyjmie w nauce, czy nie, sam pomysł wyjścia z zaczarowanego kręgu podziału morfologicznego *Mazo-wsze*, *Maz-owsze*, wciągnięcie do analizy elementów języków sąsiednich, w tym wypadku zupełnie oczywistych stosunków językowych słowiańsko-bałtyckich — uważać należy za osiągnięcie metodologiczne autora, etymologia: pol. *Mazow* + jaćw. *-še* (= spolszczone *še*) jest metodologiczną wskazówką przy interpretowaniu peryferyjnych, stykowych zjawisk językowych.

Mikołaj Rudnicki, *O rodzimości nazwy Mazowsze*, „Język Polski” t. XLVIII (1968), s. 368—372.

W artykule tym prof. M. Rudnicki polemizuje z artykułem prof. S. Rosponda, ogłoszonym w tymże czasopiśmie w 1967 r. Krytykuje mianowicie pomysł S. Rosponda, upatrujący w nazwie *Mazowsze* hybrydę słowiańsko-bałtycką (jaćwieską), uważa, iż nazwa *Mazowsze* jest czysto słowiańska, powstała z uprzedniego *Mazow-bch-bje*. Na Ma-

Hubert Górniewicz, *Rodowe nazwy miejscowe Wielkopolski, Małopolski i Mazowsza*. „Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku”, Gdańsk 1968, ss. 196.

Nazwy rodowe są to takie nazwy miejscowe, które w najstarszym okresie swego rozwoju oznaczały mieszkańców pewnej osady na podstawie nazwy osobowej, jakiej wspólnie jako członkowie tej samej rodziny używali lub jaką ich wszystkich określano. Np. jakiś człowiek nazywający się *Gnat* osiadł w pewnym miejscu, zakładając tu osadę rodzinną. Rodzinę tu osiadłą określano nazwą *Gnaty*. Od tej nazwy poszła z kolei nazwa samej tej osady: wieś się nazywa *Gnaty*. Podstawami takich nazw miejscowych są imiona,

Obok tego — jak pisze sam autor — etymologia ta ma znaczenie także historyczno-osadnicze przy rekonstrukcji pierwotnego polskiego układu plemiennego. Jądrem plemienia Mazowszan było w przybliżeniu księstwo płockie. Ziemia warszawska, lesista i słabiej zaludniona (przypomnijmy, że nazwa *Warszewa* w źródłach pojawia się dopiero w połowie XIII w.), czerska i inne przyjęły ogólną nazwę *Mazowsze* pod wpływem ekspansywności plemienia Mazowszan.

Z. Brocki

zowszu rozwinięty był przemysł farbiarski, oparty na hodowli czerwca polskiego (*Porphyrophora polonica*), który dawał piękną barwę karmazynową. Nazwa *Mazur* znaczyła pierwotnie: mazacz, barwierz — pisze M. Rudnicki.

Z. B.

nazwiska, przydomki, przezwiska lub nazwy herbowe. Tak więc są to takie nazwy, jak (biorąc przykłady tylko z Mazowsza) *Tyszki* (1400 r. pierwszy zapis: *Tiski*), od imienia *Tyszka* (to od imienia *Tymoteusz*), *Gomółki* (1487 r. *Gomolky*), *Powązki* (1368 r. *Povansky*), od *Gomółka*, *Powązka*, *Kozieglowy* (1203 r. *Cozeglowy*), od przezwiska *Kozieglowy*, *Prusy* (1309 r. *Prussi* w dawnym pow. białskim), od nazwy osobowej i herbu *Prus* itd.

Nazwy rodowe są najbardziej znaczącą cechą toponimii Mazowsza.

Choć mazowieckie nazwy rodowe mają bogatą literaturę, nie powiedziano o nich jeszcze wszystkiego; nikt się dotąd nie zajął analizą bazy antroponimicznej tych nazw, przede wszystkim najstarszych, i nikt nie przedstawił ich stosunku do nazw rodowych innych dzielnic Polski i innych krajów słowiańskich. Te braki uzupełnia III część wymienionej książki (s. 101—171). Choć Mazowsze ma obecnie najwięcej nazw rodowych, autor w książce tej poświęcił im stosunkowo mniej miejsca niż wielkopolskim i małopolskim nazwom rodowym, ponieważ już je wielokrotnie opracowywano, w czym przede wszystkim wymienić należy monografię K. Zierhoffera pt. *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza* (Wrocław 1957). H. Górniewicz w swoim opracowaniu najwięcej uwagi poświęcił nazwom najstarszym, tj. powstałym do XV w., nazwom bliższego Mazowsza, wreszcie nazwom najnowszym. Z całego zebranego materiału w książce autor omawia wszystkie nazwy powstałe do XV w., późniejsze zaś w wyborze, przy czym w wyborze tym przedstawia stosunkowo najwięcej nazw z bliższego Mazowsza, jako bazy kolonizacyjnej dla dalszego Mazowsza, Podlasia i Mazur.

Do XV w. nazwy rodowe na Mazowszu były słabo produktywne, łącznie było ich 47. Nagły i silny wzrost ich liczby nastąpił w XV w., kiedy to powstały 434 nowe nazwy rodowe. Pod tym względem Mazowsze wysunęło się już wówczas na pierwsze miejsce w Polsce i w całej Słowiańszczyźnie i tę pozycję ma do dzisiaj. Nazwy XV-wieczne oznaczały przede wszystkim nowe wsie zakładane przez drobną szlachtę, ale zaczyna się już ich rozpad na działy częściowe, też mające najczęściej nazwy rodowe. Szczyt rozwoju nazw rodowych na Mazowszu był w XVI w., kiedy powstało ich 987. Po XVI w. przyrost jest już słabszy. Ogó-

łem na Mazowszu było 1991 nazw rodowych.

Nosicielem nazw rodowych na Mazowszu była drobna szlachta. Historia mazowieckich nazw rodowych jest odbiciem dziejów osadnictwa drobnoszlacheckiego. W XV w. widzimy intensywną kolonizację dalszego Mazowsza przez szlachtę z bliższego Mazowsza, co znalazło odbicie w zakładaniu wsi o nazwach rodowych utworzonych od nazwisk i herbów tej szlachty. W XVI w. nowi osadnicy na dalsze Mazowsze przybywali już rzadziej. Natomiast stare wsie rozpadały się na liczne działy częściowe, którym nadawano nazwy rodowe utworzone od przydomków bocznych gałęzi rodzin szlacheckich. W XVIII i XIX w. pojawiły się głównie na Kurpiach sporadyczne nazwy rodowe od nazwisk chłopskich.

Jeśli idzie o bazę antroponimiczną mazowieckich nazw rodowych, to najwięcej jest nazw od imion jednoczłonowych i nazwisk pochodzących od wyrazów pospolitych: 930. Na drugim miejscu znajdują się nazwy utworzone od imion chrześcijańskich: 266, na trzecim — od słowiańskich imion spieszonych: 240. Najmniej jest nazw rodowych od imion kobiecych: 11, i od nazwisk niemieckich: tylko 1. Ciekawa jest grupa nazw rodowych od imion bałtyckich, typu *Guty, Rapaty, Wyrzyki*. Nazw tych jest 66. Odbija się w tym udział szlachty pochodzenia pruskiego i litewskiego w osadnictwie Mazowsza. Rozproszone są te nazwy po całym Mazowszu, ale najwięcej jest ich w pasie północnym i w rejonie ostrowsko-węgrowskim.

Na koniec wskazać należy, iż w roczniku XII, 1967, „*Onomastica*”, s. 5—69, H. Górniewicz przedstawił rodowe nazwy miejscowe Podlasia, tej dzielnicy Polski, która obok Mazowsza, ziemi łukowskiej i wschodnich Mazur ma najwięcej nazw rodowych (zob. recenzję w „*Acta Baltico-Slavica*”, VII.